

Közösségi mezőgazdaság a társadalom szolgálatában

Készítette: **Tachu Bence**

MCC Középiskolás Ösztöndíjprogram

37. OTDK

Mentor: **Dr. Kovács Erik**

vezető kutató, MCC Klímapolitikai Intézet

Kecskemét-Budapest 2024

Tartalomjegyzék

Bevezető.....	3
Irodalmi áttekintés.....	5
2.1. Történeti áttekintés.....	5
2.1.1. Modern kori városi kertek.....	5
2.1.2. A közösségi kertészkedés jelene.....	8
2.1.3. A közösség által támogatott mezőgazdaság története.....	10
2.1.4. A CSA története Európában és Magyarországon.....	11
Anyag és módszer.....	12
Eredmények.....	14
4.1. A magyarországi közösségi mezőgazdálkodás bemutatása és összehasonlítás a külföldi példákkal.....	14
4.1.1. A közösségi kertészkedés magyarországi jellemzői.....	17
Következtetések.....	19
Összegzés.....	20
Irodalom.....	21
Mellékletek.....	23

Bevezető

Jelen dolgozat a közösségi mezőgazdálkodás fogalma köré épül, amely a városi közösségi kertészkedés és a közösség által támogatott mezőgazdaság fogalmát is összefogja. Előbbi egy városi területen, közösségben művelt kertet jelent, míg utóbbi egy olyan kölcsönös együttműködés termelők és fogyasztók között, amelynek keretében a fogyasztó megelőlegezi és garantálja a gazda bevételét, míg a gazda vállalja a fogyasztó egész idényen át friss terményekkel való ellátását.

Az urbanizált környezetben élőknek mindig is kihívást jelentettek a városi lét egyes hátrányai. Már az első városok létrejöttével megjelentek a városiasodás emberre és környezetre káros hatásai, például a zsúfoltság, az általános rendezetlenség vagy az élelmiszerfüggőség. A modern kori történelemben a városok növekedésével ezek a hatások felerősödtek, egyes helyeken szinte elviselhetetlenné váltak, hiszen megjelentek az ipari szennyezések, amelyek még nehezebbé tették az urbánus környezetben élők életét.

A kötött munkaidő megjelenésével megnövekedett a munkavállalókra nehezedő stressz, amit sokszor nehéz otthon levezetni. Talán a mai munkahelyi viszonyoknak köszönhető az is, hogy a lakóközösségek is mindinkább szétesnek, sokszor még a közvetlen szomszédok sem ismerik egymást, mert túl kevés vagy teljesen hiányzik az olyan közösségi tér, ahol a lakók jobban megismerhetnék egymást és közös élményeket szerezhetnének (Kingsley, et al. 2020). A városainkban sokszor nincsen elég minőségi zöldterület a lakótelepek közelében, vagy ha van, akkor kihasználatlan, sokszor gondozatlan, rontja a városképet pont ott, ahol a lakók a pihenőidejük nagy részét töltik. Ez esztétikai és életminőségi probléma is.

A folyamatosan növekvő városi népességnek többnyire nem, vagy csak nagyon korlátozott mértékben áll rendelkezésére megbízható, ellenőrizhető és fenntartható forrásból származó zöldség és gyümölcs. Ez manapság nagyon aktuális probléma, (főleg Kínában) amivel bár egyre többet foglalkozik a közélet, igazi megoldás még nem született rá (Ulian, et al. 2020).

A klímaváltozás hatásai napjainkban egyre növekvő kihívást jelentenek a városoknak. A vízhatlan burkolatok nagy aránya megkönnyíti a villámárvizek kialakulását, az emelkedő hőmérséklet pedig a városi hősziget hatást is jelentősen megnöveli (Alcoforado, et al. 2008).

Világszerte ma már több, mint 4 milliárd ember él városban, és a fent felsorolt problémák közül legalább néhány mindegyiküket érinti. Véleményem szerint kötelességünk tenni ezen problémák ellenében, ezért a kutatás a közösségi kerteket és a közösség által támogatott mezőgazdaságot, mint a fent felsorolt problémákra való alternatív megoldást vizsgálja. A dolgozat célja az, hogy felvázolja a közösségi mezőgazdaság történeti hátterét, rendszerbe foglalja az előnyeit, a leggyakrabban fellépő nehézségeket, abból a célból, hogy segítségére legyen az olvasónak abban, hogy átlássa, milyen mértékben képes a közösségi mezőgazdaság a társadalmat szolgálni, és hol vannak a korlátai. Kutatásomban kiemelt figyelmet fordítok a közösségi mezőgazdaság magyarországi helyzetének elemzésére. Azzal az előfeltevéssel vágok neki a munka elkészítésének, hogy a közösségi kertészkedés és a közösség által támogatott mezőgazdaság egy fontos építőköve lehet egy fenntarthatóbb és élhetőbb világnak, és szélesebb körű elterjedésük a társadalom jólétét és fejlődését szolgálja.

Irodalmi áttekintés

2.1. Történeti áttekintés

A városi területen való gazdálkodásnak nagy hagyománya van. Bár a városi mezőgazdaság első példái a dolgozat szempontjából nem lényegesek, hiszen ezek még igen távol állnak a mai közösségi mezőgazdálkodástól, mely csak a 20. században alakult ki, az említés szintjén foglalkoznunk kell velük, mivel véleményem szerint ezek is befolyásolhatják a mai városi kertészkedés presztízsét és társadalmi megítélését.

Már az ókorban is felismerték a kertek jelentőségét a városokban, elég, ha csak a babiloni függőkertekre, a híres óperzsa kertekre, vagy éppen a Lucullusi kertekre gondolunk, amelyek, a közhiedelemmel ellentétben, nem csak díszként szolgáltak, hanem fűszernövényeket (kozmetikumokhoz és gyógyászati célból) valamint esetenként konyhakerti növényeket is termesztettek bennük (Fallahi, et al. 2019). Ezen ókori kultúrák bukása azonban a kerteket is pusztulásra ítélte, és csak a 19. században vált újra elterjedté a városi kertészkedés. Ekkor már nem az esztétikai, városképi, hanem főleg az élelmiszerbiztonsági okok voltak a meghatározóak ezek létrehozásában, hiszen erre az időszakra esnek a világháborúk és nagy gazdasági válságok, melyek többnyire élelmiszerhiánnyal járnak együtt (Hajba, 2016).

2.1.1. Modern kori városi kertek

Az USA-ban először az 1890-es években bukkant fel közösségi mezőgazdálkodáshoz hasonló modell. A munkanélküliség hatásainak enyhítésére az olyan válságba került városokban, mint New York, Philadelphia vagy Detroit, városi kertek létrehozását javasolták szociális tanácsadók a krízis következményeinek enyhítésére (Lawson, 2005). Ezeket a kerteket közösen művelték a bajbajutottak, hogy saját forrásból egészítsék ki az élelmiszerfogyasztásukat, jelentős költségcsökkentést elérve így. Később, az 1929-ben kezdődő nagy gazdasági világválság idején is megszokott látványnak számítottak az USA nagyvárosaiban a felásott pázsitok, amelyek helyén konyhakerti növényeket termeltek, ennek az élelmiszer-ellátás biztonságának fokozása volt a célja (Gold, 2011).

A két világháború is szükségessé tette a városi területek mezőgazdasági hasznosítását. Ennek a korszaknak tipikus példái a főleg az Egyesült Királyságban, de Észak-Amerikában is elterjedt Győzelmi kertek (Victory Gardens), amelyekből a háborús helyzet következtében hiányzó importélelmiszereket részben ki tudták váltani. Egyes elemzők szerint a Győzelmi kertek létrehozásában nagyobb szerepet játszott a morál erősítése és az otthon maradtak foglalkoztatása, mint maga a termelés, így valójában ezek már nevezhetők valódi közösségi kerteknek, hiszen a történelemben talán először a közösség kapta a fő hangsúlyt (Lawson, 2005).

A fenti példák többnyire helyi jelentőségű és időben korlátozott mozgalmak voltak, melyek a válsághelyzetek megszűnésével, illetve konszolidációjával többnyire meg is szűntek, vagy nagymértékben visszaszorultak (Hajba, 2016). Az 1970-es évektől azonban a városi kertészkedés új típusa indult soha nem látott mértékű terjedésnek a nyugati államokban: a közösségi kert.

Az új trend Nyugat-Európából, valamint Észak-Amerikából indult, és lényegesen más szemszögből közelítette meg a kertészkedést, mint az előbb tárgyalt példák. Az új kertalapítók az élelmiszertermelés helyett a kertészkedés újra felfedezett, mentális egészségre való pozitív hatását, valamint a közösségépítő erejét tartották a legfontosabbnak. A mozgalmat ugyanis az hívta életre, hogy a városlakóknak igényük volt egy olyan helyre, amely nem esik messze otthonuktól, közelebb hozza hozzájuk a természetet, valamint ahol kipihenhetik a nagyvárosi létből adódó stresszt és nyugodtan beszélgethetnek egymással. A közösségi kertek főleg az utóbbi célnak sokkal jobban megfelelnek, mint a közparkok, mivel egyfajta átmenetet képeznek a köz- és magánterületek között, így csak az alkalmi látogatók (mint például a kutató diák) zavarják meg a kertészkedők nyugalma (Bársony, 2020). Fontos továbbá megjegyezni, hogy ebben az időben már folyamatban volt a máig is tartó masszív urbanizáció, ami főleg a vidéki népesség városokba áramlását jelenti: míg 1970-ben 1,38 milliárdan éltek városokban, ez a szám 1,75 milliárdra nőtt 1980-ig (Ghosh, 2019). A városokba költözött vidékieknek sokszor hiányzott a "háztáji", az otthoni kertészkedés, a megoldást ebben az esetben is a városi közösségi kertek létrehozása jelentette.

Ha városi mezőgazdálkodásról beszélünk, nem szabad elfeledkeznünk a kubai példáról. A kubai mezőgazdaságot egészen a XX. század végéig alapvetően a cukornád- és dohánytermelés határozta meg, amit szinte kizárólag exportra termeltek. Azonban a kelet-európai szocialista rendszerek 1989-es, illetve 1991-es összeomlásával ez a mezőgazdasági modell teljesen fenntarthatatlanná vált, ugyanis ebben az időszakban pontosan ezek az államok

voltak a kubai mezőgazdaság legnagyobb (szinte kizárólagos) felvevőpiacai, és a gazdasági-politikai szerkezetváltásuk után drámaian visszaesett az odairányuló export. További problémát jelentett, hogy a hatalmas latifundiumok műveléséhez elengedhetetlenül szükséges mezőgazdasági gépeket, valamint az üzemanyagokat és növényvédő szereket is főleg a Szovjetunióból és az NDK-ból importálták (Goeury, 2024). Ezeket sem tudták helyettesíteni, így komoly veszélybe került az ország élelmiszer-ellátása. A kormányzat a városi farmok létrehozásában látta a megoldást, így elindították a világ valaha volt talán legnagyobb városi agrárprojektjét, aminek eredményeképpen 1996-ban az így létrehozott városi farmok csak Havannában 8500 tonna termékkel látták el a lakosságot (Altieri, 1999). 1998-ban az ország zöldségtermelésének 50 százalékát adták az urbánus gazdaságok (Gold, 2011). Nagymértékben emeli az így is figyelemreméltó eredmények értékét, hogy az állandó vegyszerhiány miatt a kubai vezetők stratégiai fontosságúnak ítélték az olyan alternatív, akkor még gyerekcipőben járó termelési módszereket, mint a bio- vagy a permakultúra (az 1990-es években!!!), így a termények döntő többsége teljesen vegyszermentes, és részben permakultúrát alkalmazó kertből érkezett a fogyasztókhoz, ami kiváló minőséget és magas fokú fenntarthatóságot enged feltételezni (Gold, 2011). Fontos megjegyezni, hogy bár a kezdeményező ebben az esetben az állam volt, rengeteg önkéntes kapcsolódott be a kertészkedésbe, és a továbbiakban önmagukat szervezték minimális állami beavatkozással, így a havannai városi kerteket nem tekinthetjük teljesen felülről irányított szervezeteknek. A nemzetközi szakirodalmak többsége éppen az így kialakult összetartó közösség miatt a kubai városi kerteket mint közösségi kertek tartja számon (Williams, 2017)

2.1.2. A közösségi kertészkedés jelene

2008-ban világgazdasági válság vette kezdetét, cégek mentek csődbe, ellátási láncok szűntek meg, munkahelyek milliói kerültek veszélybe (Mayers, 2024). A korábbi válságokhoz hasonlóan ekkor is megugrott a közösségi kertek száma, jelentősen nőtt a népszerűségük. Ezek az 1970-es évek óta jelen lévő modell szerint működtek, ugyanis az élelmiszerbiztonság mellett a közösségen maradt a hangsúly. A korábbi közösségi kertekkel ellentétben a 2008-2009-ben indult kertek nem szűntek meg a válság végével, hanem sok közülük a mai napig működik. A válságot követően, a 2010-es években a városi közösségi kertészkedés soha nem látott terjedésnek indult. A mozgalom központjának számító Egyesült Államokból és Nyugat-Európából villámgyorsan meghódította a világ többi részét, különösen Kelet-Európát, Ausztráliát és Ázsia nagyvárosait is. Az ausztrál Melbourne-ben 2016-ben 150 közösségi kertet tartottak számon. Bár egész világra kiterjedő statisztikát nem találtam kutatásom során, az USA-ra vonatkozó adatok is érzékeltetik a bővülés mértékét: csupán a 100 legnépesebb amerikai városban több, mint 29 000 közösségi kert működik 2024-ben, ez a szám a válság előtt csak pár száz lehetett (Mayers, 2024).

Magyarországon a 2010-es években jelent meg nagyobb mértékben a közösségi kertészkedés, előtte csak elvétve akadtak rá példák. [A kozossegekertek.hu](http://A.kozossegekertek.hu) weboldal jelenleg (2024. 06. 01.) 87 működő közösségi kertet tart számon, de ebbe beletartoznak egyes országhatáron túli magyar vonatkozású kertek is. A magyarországi helyzet bővebb értékelését az eredmények részben tárgyaljuk.

A közösségi kertek történetét összefoglaló táblázat (Forrás: Hajba 2016 és saját átdolgozás)

Városi mezőgazdasági tevékenység (hol)	Mikor?	Kiváltó ok, szemléletmód
Óperzsa kertek (Perzsa Birodalom)	i. e. 3000	Hatalom kifejezése, városszépítés, fűszernövénytermesztés a kozmetikumokhoz
Iskolakertek (School Gardens, Educational Gardens) [USA]	1900–1920	Bevándorlók asszimilációja, az USA értékrendjének elsajátítása, a természet megszerettetése
Városi kertek (City Gardens) [USA]	1905–1920	Városszépítés
Szabadság kertek (Freedom Gardens) [USA]	1917–1920 I. világháború:	élelmiszerellátás
Segélykertek, Ínségkertek [USA] [Nagy-Britannia]	1930–1939	Gazdasági világválság
Győzelmi kertek (Victory Gardens) [USA] [NagyBritannia]	1941–1945 II. világháború:	élelmiszerellátás, közösségszervezés, összetartozás- tudat, identitáserősítés
Post-War Gardens [Nagy-Britannia] [Németország] [Japán]	1947-	II. világháború helyreállítási munkálatai, élelmezés
Közösségi kertek (Community Gardens) [Világszerte]	1970-	Mentális egészség, stresszkezelés, környezettudatosság
Kubai városi farmok (Kuba)	1989-	élelmiszerellátás
Közösségi kertek (Community Gardens, Urban Agriculture, Rooftop Gardening, Neighbourhood Horticulture) [Világszerte]	2008-	"Közösségfejlesztés", várospolitikai, fenntarthatóság, városi mozgalom, gerillakertészet, egészségmegőrzés, nemnövekedés (degrowth)

2.1.3. A közösség által támogatott mezőgazdaság története

A közösség által támogatott mezőgazdaság (a továbbiakban CSA, community-supported agriculture) az alternatív termelési és élelmiszer-elosztó hálózatok egy formája, melyben a termelő garantálja a fogyasztó ellátását, míg a fogyasztó a gazda bevételét, sokszor előfinanszírozva a költségeket. A CSA-fogyasztók legtöbbször szoros kapcsolatban állnak a termelővel és egymással is, sokszor vesznek részt közösségi programokon a termelő kertjében, ettől közösség által támogatott.

A CSA-mozgalom kiindulópontjaként a szakirodalom legtöbbször az Egyesült Államokat jelöli meg, ez azonban nem teljes mértékben helyes. Az 1960-as évek közepén ugyanis Japánban elélyes háziasszonyok megelégték, hogy a boltokban nem kapnak megbízható forrásból származó, jó minőségű tejet, és a probléma megoldására megalapították a teikei (提携) mozgalmat, mely lényegében egy bevásárlóközösség és termelők bizalmi együttműködése, amelyben a fogyasztók saját, közvetlen elosztórendszerrel működtetnek (Kondo, 2021). Hamarosan a tej mellett a zöldségekre, gyümölcsökre is kiterjesztették a tevékenységüket, létrehozva a világ legrégebbi CSA közösségét, mely működésében különbözik ugyan valamelyest a nyugati példától, de alapfelvetése ugyanaz, ezért a nemzetközi szakirodalomban konszenzus van arról, hogy a teikeit CSA-nek kell tekinteni (Kondo, 2021). Azonban a teikei mégsem az amerikai és nyugat-európai CSA előmodellje, ugyanis az Egyesült Államokba nem Japánból érkezett a közösség által támogatott mezőgazdaság ötlete, hanem Európa németajkú területeiről, ahol az ismert és elismert osztrák filozófus, a Waldorf-mozgalom megálmodja, Rudolf Steiner alkotta meg a mozgalom ideológiai alapjait. Svájcban és Németországban elkezdtek kísérletezni a koncepció megvalósításával, de igazán csak az Egyesült Államokban forrott ki a módszer, ahova Jan Vander Tuin svájci és Trauger Groh német farmerek vitték ki a gyakorlatot. 1986-ban megalapították a Great Barrington, illetve a Temple-Wilton CSA-farmokat, mely utóbbi a mai napig működik. Később, amikor a teikei mozgalomról kérdezték az alapítókat, azt nyilatkozták, hogy nem volt tudomásuk a mozgalom létezéséről, így kijelenthetjük, hogy kettő céljaiban és módszereiben nagyon hasonló, ám egymástól teljesen függetlenül indult mozgalomról beszélünk (MacFadden, 2004)

A közösség által támogatott mezőgazdaság 1986 után gyorsan elterjedt a nyugati világban, különösképpen az Egyesült Államokban, ahol 2004-ben már megközelítőleg 1700 CSA-farm működött (Macfadden, 2004).

2.1.4. A CSA története Európában

Bár a CSA gyökerei Európában vannak, szélesebb elterjedésükre évtizedeket kellett várni. 1990-ben még csak Németországban és Svájcban működött CSA-kert, 2000-re Olaszországban, az Egyesült Királyságban, Görögországban és Spanyolországban is megjelent, 2015-ben pedig már 21 európai államra, köztük Magyarországra is kiterjedt a tevékenységük. Ez összesen 2783 kertet jelentett (2015-ben), ami azóta bizonyára jelentősen megnőtt, ám átfogó, összeurópai statisztika még nem született róla.

Az európai államok között jelentős különbségek vannak a CSA elterjedését illetően. A közösség által támogatott mezőgazdaság európai bajnoka Franciaország, ahol 2015-ben a CSA-termelők 320 000 fogyasztót láttak el termékekkel (Volz et al. 2016). Ez az akkori lakosság valamivel több, mint 0,5 százalékát jelenti, tehát még ebben az esetben is kijelenthetjük, hogy a CSA nem kifejezetten elterjedt.

Az első próbálkozás a közösség által támogatott mezőgazdaság meghonosítására Magyarországon 1999-ben történt, de csak 2011-ben vezetett eredményre ez a törekvés (Volz et al. 2016). 2015-ben 12 közösséget tartottak számon csaknem 1200 fogyasztóval, 2022-ben 19-re nőtt a CSA-gazdaságok száma, a 2024-es idényt pedig már 29 gazdaság kezdte meg, tehát boldogan megállapíthatjuk, hogy egyre dinamikusabban terjed a kezdeményezés (Tudatos Vásárlók Egyesülete). Kutatásomban szerepet kapott a magyarországi CSA részletes bemutatása is, ezért a magyarországi CSA működésének bemutatását az eredmények fejezetben tárgyaljuk.

Anyag és módszer

A kutatás kettő fő részből áll. Készült egy átfogó, kvalitatív elemzés a felhasznált szakirodalom alapján, valamint egy kvantitatív elemeket is tartalmazó felmérés, amihez személyes interjút, online interjút, valamint online kérdőívet, valamint saját és internetes forrású adatokat is felhasználtam.

A kvalitatív kutatás

A kutatás első részében egy átfogó elemzés készült a feldolgozott szakirodalmon alapján, a közösségi mezőgazdálkodás nagyrészt hazai, kisebb részben nemzetközi példáiról. A felhasznált szakirodalom forrásai hazai és nemzetközi újságcikkek, folyóiratok, valamint online és offline tartalmak, többnyire a Google Scholar archívumából. A dolgozathoz összesen 35 darab szakirodalmat használtam fel.

A kvantitatív kutatás

A kutatás második részében személyes és kevert típusú (online) interjút is készítettem a közösségi mezőgazdálkodásban aktív résztvevőkkel. Az interjúknál kérdőív stílusú sablont alkalmaztam, ezentúl az interjúalanyok saját maguk is kiegészítették részletesen a kérdéseket, és a rájuk adott válaszokat, de az interjúk során nyitottabb kérdések is elhangzottak, mely során teret engedtem a válaszadónak a véleményük kifejtésére. Az interjú során részben az előre meghatározott kérdések, részben spontán kérdések lettek megválaszolva. A szóbeli interjúk helyszíne és időpontja: Budapesti Corvinus Egyetem C' épület (Budapest, 2024. 02. 24.), Kelen Községi Kert (Budapest IX., 2024. 05. 07.) és a Forradalom utcai közösségi kert (Kecskemét, 2024. 04. 30.). Az online interjú időpontja 2024. 03. 13.

Az interjúkon feltett kérdések sok területet is érintettek, többek között az alábbiak szerepeltek a kérdések listáján (a teljesség igénye nélkül):

- Milyen társadalmi változásokat okozhat a közösségi kertészkedés általánosabb elterjedése?
- Hogyan lehetne a leghatékonyabban elősegíteni a közösségi mezőgazdaság széles körű elterjedését?
- Ön milyennek látja a közösségi mezőgazdálkodás jövőjét Magyarországon?

A kutatás során online kitölthető kérdőívek segítségével is végeztem felmérést, különböző kérdőíveket küldtem a közösségi kertészkedésben, és a CSA-ban aktív válaszadóknak. Az adatgyűjtés önkitöltős kérdőívvel történt, csak a befejezett kérdőívek eredményei lettek felhasználva. Az űrlapok közel 30 címre lettek elküldve, és összesen 78 személy töltötte ki őket. A kitöltők 100 százaléka aktívan részt vesz a közösségi mezőgazdálkodásban.

Az adatgyűjtés 2024. 02. 25. és 2024. 05. 17 között zajlott, a kérdőívben a válaszadókat többek között földrajzi lokációjuk, motivációjuk, és a közösséggel való csatlakozásuk időpontja alapján voltak kategorizálva. A kérdések között zárt kérdések szerepeltek. A zárt kérdések alkalmazását az indokolta, hogy olyan információkra volt szükségem, amelyek könnyen értékelhetők, és jól általánosíthatók. A kérdőív zárt választható, nyílt választó és skálás válaszlehetőségeket is tartalmaz. A skálázáshoz szemantikus, differenciál-skála is volt alkalmazva (ellentétes jelentésű végpontokkal). Az egyes állítások egytől ötig voltak pontozva.

A kérdőívekhez a Google Űrlapok alkalmazást használtam, elérési címeik:

- <https://forms.gle/U7tdbVjRpa6BXKt48>
- <https://forms.gle/WvJGTp5uBKmq4c576>
- <https://forms.gle/q4q5RrEdqyzGsjsps9>
- <https://forms.gle/63mZv24TDsY1AkNh9>

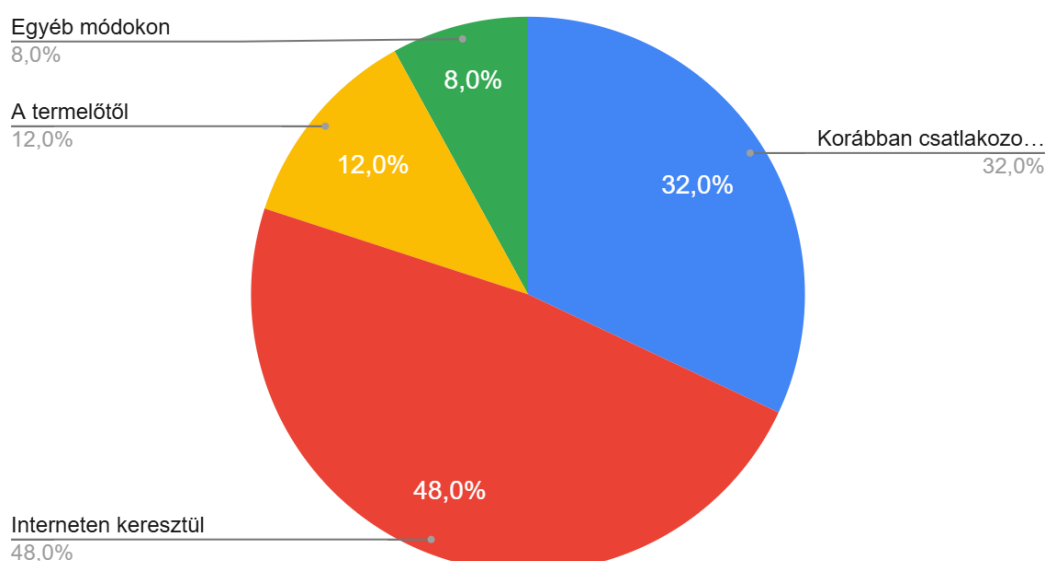
Az eredmények kiértékeléséhez és a dolgozatban található diagramok elkészítéséhez a Microsoft Office Excel programot használtam.

Eredmények

4.1. A magyarországi közösségi mezőgazdálkodás bemutatása és összehasonlítás a külföldi példákkal

A Tudatos Vásárlók Egyesülete honlapjának adatai szerint Magyarországon a 2024-es idényt már 29 zöldségközösség, és más, közösség által támogatott mezőgazdaságnak számító szerveződés kezdte meg. Ez az adat beszédes, hiszen 2022-ben még csak 19 gazdaság működött, ez két év alatt több, mint 65%-os növekedést jelent (Tudatos Vásárlók Egyesülete). Területi megoszlásuk egyenlőtlen, hiszen a gazdaságok majdnem fele, (14) Budapestre szállít terményeket, a fennmaradó termelők pedig a környező városokat, megyeszékhelyeket szolgálják ki. A magyarországi CSA-k a vizsgált nemzetközi példáktól abban különböznek, hogy nem a fogyasztók kezdeményezték létrehozásukat, hanem a termelők toboroztak bevásárlóközösséget. A vizsgált CSA-közösségek közül mindössze egy jött létre a bevásárlóközösség kezdeményezésére. A kérdőívben megkérdezett CSA-vásárlók 48 százaléka az interneten keresztül szerzett tudomást a CSA-ról, 32 százalékukat korábban csatlakozott tagtól, és 12 százalékuk maguktól a termelőktől. Ez igazolja azt a hipotézist, miszerint az internet a fő terjesztője a CSA-nek

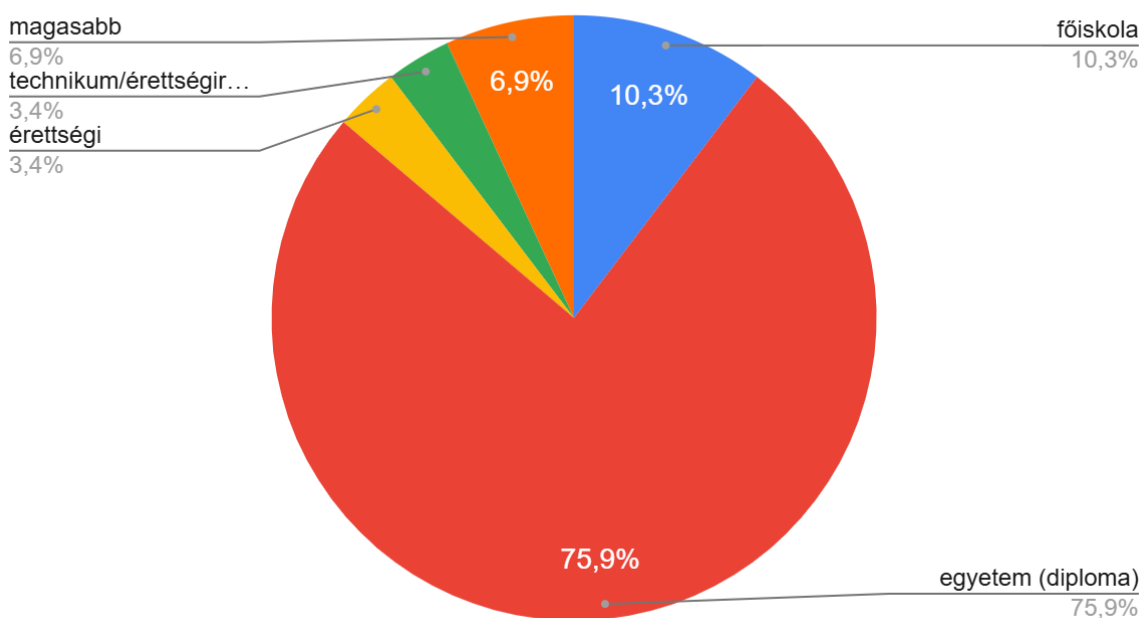
Hogyan szerzett tudomást a bevásárló-közosségről?

1.ábra: a CSA vásárlók tájékozódása a CSA-ról

Jellemző rájuk, hogy heti rendszerességgel látják el vásárlóikat, a termékek átadása-átvétele kijelölt átadóponatokon történik, valamint a fogyasztók nem vállalnak különösebb szerepet a közösség működtetésében. A kérdőívre válaszolók 73 százaléka egyáltalán nem látogatja a termelő kertjét, a fennmaradó 27 százalék is csupán évi 1-2-ször. Az egyik interjúalany véleménye szerint ennek oka, hogy a gazdáknak a termelés mellett nem marad idejük programokat szervezni, ráadásul a vásárlók sem mindig nyitottak rá, szintén időhiány miatt. Birtalan és munkatársai cikke szerint a CSA felé leginkább a magasán képzett nők lépnek. Bár nem szerint nem csoportosítottam a válaszadókat, egyértelműen az átlagnál magasabb képzettséggel rendelkeznek, hiszen 75,9 százalékuk diplomás (a magyar átlag 34 százalék a KSH adatai szerint), és 10,3 százalékuk főiskolai végzettséggel rendelkezik (2.ábra).

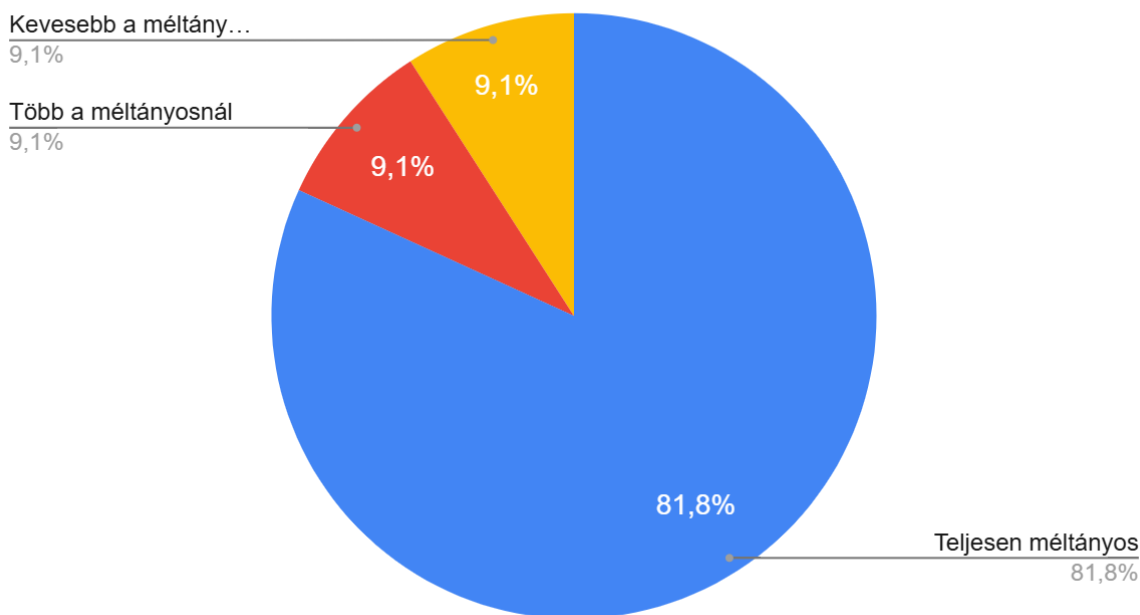
Milyen végzettséggel rendelkeznek a CSA-vásárlók?

2. ábra: a CSA-vásárlók végzettsége

A válaszadók a kérdőívekben teret kaptak arra, hogy röviden megfogalmazzák a felmerülő legfőbb problémákat a CSA kapcsán. Ennek alapján az átvétel, feldolgozás kényszere mellett a termények magas ára jelentették a legnagyobb nehézséget, ennek ellenére a válaszadók 83,3 százaléka szerint méltányos összeget fizetnek a termelőknek (3. ábra).

Méltányos-e a termelőnek fizetett díj?

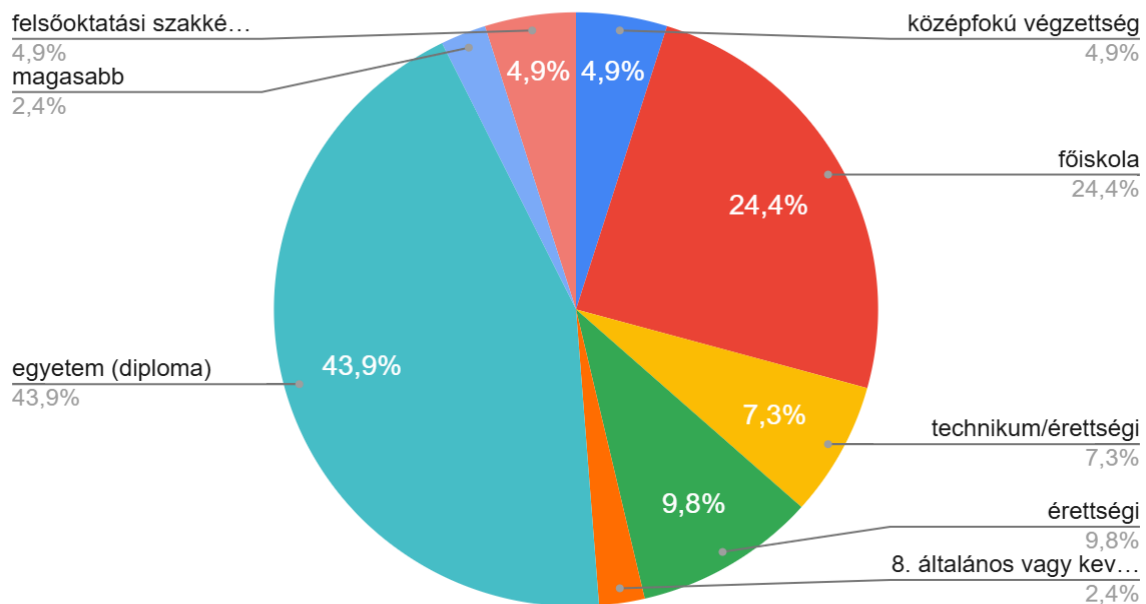
3. ábra: a CSA ár-értékelése a vásárlók válaszai alapján.

Bár a CSA-termékek a viszonteladók kiesése miatt olcsóbbak lehetnének a boltiaknál, valószínűleg a kereslet nagysága, a kínálat szűkössége, és a gondosabb, fenntartható, de kevésbé produktív termelési módszerek (mint a bio- és vegyszermentes termelés, permakultúra) alkalmazása növelik a költségeket, így az árakat is.

4.1.2 A közösségi kertészkedés magyarországi jellemzői

A kozosseghikertek.hu weboldal adatai alapján 84 közösségi kert működik Magyarországon (2024. 06. 09.), bár a valós számuk ennél még nagyobb lehet. A weboldalon regisztrált kertek majdnem fele, 42 darab Budapesten található, de a fővároson kívül a nagyobb megyeszékhelyeken, Debrecenben, Kecskeméten, Szegeden, Győrött, Pécsen és Miskolcon, valamint kisebb városokban, esetenként községekben is működnek közösségi kertek, utóbbiakban többnyire, mint iskolakert vagy óvodakert. Ahogy azt már a közösség által támogatott mezőgazdasággal kapcsolatban is megállapíthattuk, a közösségi kertészetben résztvevők képzettsége is átlagon felüli, bár nem olyan kiugró mértékben, mint a CSA-vásárlók esetében: 43,9 százalékuk rendelkezik diplomával, valamint további 24,4 százalékuk főiskolai képesítéssel (4. ábra).

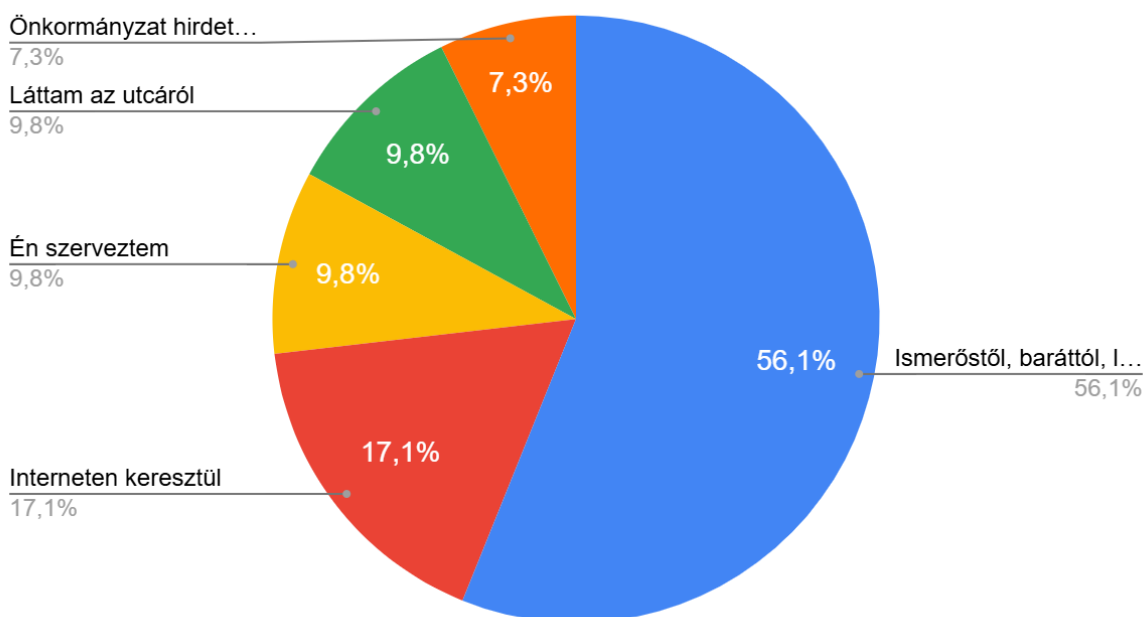
Milyen a közösségi kertet művelők végzettsége?

4. ábra: a közösségi kertészek végzettsége

A kérdőívek eredményeiben megfigyelhető továbbá, hogy a válaszadók 56,1 százaléka ismerőstől vagy barátától hallott a közösségi kertről, interneten keresztül csak a megkérdezettek 17,1 százaléka tájékozódott. Érdekesnek találom, hogy a megkérdezettek 9,8 százalékának az utcáról megfigyelve keltette fel az érdeklődését a közösségi kert. Ebből azt a következtetést vonom le, hogy a közösségi kertek működésük során pusztán látványukkal is képesek felkelteni a járókelők érdeklődését, így folyamatosan gyarapítva a várólistákat (4. ábra).

Hogyan szerzett tudomást a közösségi kertről?

5. ábra: a kertészkedők tájékozódása a kertről

A CSA-re vonatkozó kérdőívekhez hasonlóan a válaszadók ebben a kérdőívben is röviden kifejtették a szerintük legnagyobb nehézséget jelentő körülményeket, és a közösséghez tartozás legnagyobb előnyeit is, a legtöbbben ezt a saját ételtermelésének lehetőségében, valamint a kikapcsolódásban, stresszkezelésben, és a szabadidő hasznos eltöltésében látják. Nehézségként a tagok egyéni akcióinak (például műtrágyázás) kezelése, az új ötletek közösséggel való elfogadtatása, és a generációk közötti véleménykülönbségek áthidalása merül fel. Ez utóbbi természetes jelenség, és a legtöbb közösségben kihívás, hiszen a közösségi kerteket a környezettudatos fiatalok, a kisgyermekes középkorú szülők, és a nyugdíjas generáció képviselői közösen művelik.

A magyarországi közösségi kertek döntő része önkormányzati, vagy esetleg vállalati kezdeményezésre alakult meg, talán ez az oka annak, hogy több helyen is hiányoznak a közösségi programok, az összetartó közösséget nem mindenhol sikerül megteremteni, hiszen a kert előbb volt meg, mint a közösség. Ahol mindez összejön, főleg bográcsozást, piknikezést szervez a közösség, illetve rendszeresek az informális kerti beszélgetések. A nemzetközi szakirodalomban a közösségi kerteket egyfajta értékközösséggként is definiálják. Bár ez a nyugat-európai példákra jellemző inkább (ott olyan kert is létezik, amit egy adott politikai

irányzat képviselői művelnek), Magyarországon is van példa permakultúrás művelésre, ami egy bizonyos értékközösséget feltételez, de politikai állásfoglalás nélkül.

Következtetések

Kutatásom során a projekttervhez és a kutatási kérdésekhez híven megvizsgáltam a közösségi mezőgazdálkodás történetét, hazai és nemzetközi helyzetét, kiemelve a legjobb példákat, kiemelkedő érdekességeket. A több, mint 30 szakirodalom, 4 interjú és számos szakmai beszélgetés alapján az alábbi következtetéseket tudtam megfogalmazni:

-A közösségi mezőgazdálkodás világszinten hatalmas expanzióba kezdett, mivel a döntéshozók egyre nagyobb szerepet szánnak neki a nagyobb fenntarthatóság elérésében, aminek hatása Magyarországra is begyűrűzött.

-Magyarországon a közösségi kertészkedés, csakúgy, mint a CSA leginkább Budapesten ismert, illetve elterjedt, de más magyar városokban is egyre gyorsabban terjed.

-A legtöbb közösségi kertet nemzetközi szinten a lakók az önkormányzatok segítségével alakítják ki, míg Magyarországon a legtöbb esetben az önkormányzat a kezdeményező. Ebből következik, hogy a közösségi kertészkedés magyarországi elterjedését is a döntéshozók fogják elősegíteni. Viszont közösségi kertek hosszútávú hatékony működéséhez fontos az erős, alulról szerveződő közösség.

-A közösség által támogatott mezőgazdaságban a termelők, és a vásárlók is kiemelkedően magas képzettséggel rendelkeznek, mind hazai, mind nemzetközi szinten. Ez azt támasztja alá, hogy a magasabb képzettséggel rendelkezők környezettudatosabbak, és fogékonyabbak az új trendek iránt.

-A kertművelőkkel folytatott beszélgetések alapján nem mindenki elégedett a közösséggel, sokan elzárkóznak a közösségépítő programoktól, ennek megelőzése képpen az önkormányzatoknak biztosítaniuk kellene tájékoztatást a közösségi kertészkedés lényegéről a leendő kerttagoknak. Sokszor probléma a közös projektek finanszírozása és a kertek karbantartása, itt a közös kassza, tagdíj és az egyéni felelősség tudatosítása jelenthet megoldást.

-A CSA-vásárlók nagy része teljesen elégedett a közösséggel és a termények minőségével, mennyiségével, viszont az elméletben olcsóbb hozzáférhetőség nem, vagy nem teljesen valósul meg, mivel az alternatív termelési módszerekkel előállított CSA-termények még nem tudnak árban versenyezni a boltban kapható nagyüzemi, konvencionális termékekkel.

Összegzés

A közösségi mezőgazdaság egy jelentős történelmi háttérrel rendelkező, mára az egész világon sikerrel alkalmazott eszköz az élelmiszerbiztonság, a társadalmi tőke, és a városi lakókörnyezetek esztétikai (és anyagi) értékének fokozására. A kubai városi kertek, az amerikai CSA, és a dolgozatban tárgyalt további példák megmutatják, hogy a közösségi mezőgazdaság alkalmas arra, hogy a jövőben nagyobb szerepet kaphasson a társadalom fenntartható fejlődésében. Ahhoz viszont, hogy kihasználjuk a benne rejlő hatalmas potenciált, a döntéshozók mellett lakosoknak, illetve a termelők helyett a fogyasztóknak is kellene kezdeményezniük. Jelenleg, főleg Magyarországon, nem érvényesül mindenhol az a közösségközpontú gondolkodás, amellyel és aminek céljából létrehozták a közösségi mezőgazdaságot. A kertészkedés, illetve a termékek beszerzése mellett fontos, hogy maga a közösség is hangsúlyt kapjon, hiszen a közösségi mezőgazdaság legnagyobb előnyei csak a közösségben tudnak igazán kidomborodni. Jól működő közösséget létrehozni nagy kihívás, de példaértékű, kiforrott példák szerte a világon akadnak, amelyektől érdemes példát venni. Remélem és valószínűsítem, hogy a legjobb gyakorlatokkal hamarosan itthon is találkozhatunk majd, és egyre többen jutnak majd hozzá CSA-termékekhez, illetve művelhető ágyáshoz.

Irodalom

- [1] Kingsley, J., Foenander, E., & Bailey, A. (2020). "It's about community": Exploring social capital in community gardens across Melbourne, Australia. *Urban forestry & urban greening*, 49, 126640.
- [2] Ulian, T., Diazgranados, M., Pironon, S., Padulosi, S., Liu, U., Davies, L., ... & Mattana, E. (2020). Unlocking plant resources to support food security and promote sustainable agriculture. *Plants, People, Planet*, 2(5), 421-445.
- [3] Alcoforado, M. J., & Andrade, H. (2008). Global warming and the urban heat island. *Urban ecology: An international perspective on the interaction between humans and nature*, 249-262.
- [4] Fallahi, E., Fallahi, P., & Mahdavi, S. (2020). Ancient urban gardens of persia: Concept, history, and influence on other world gardens. *HortTechnology*, 30(1), 6-12.
- [5] Lawson, L. J. (2005). *City bountiful: A century of community gardening in America*. Univ of California Press.
- [6] Gold, M. (2011). Urban gardens: Private property or the ultimate socialist experience?. *Cuban intersections of literary and urban spaces*, 25-48.
- [7] Hajba, G. (2017). Aspects to the Understanding of the Social Dynamics of Organic Food through the Example of a Community Garden in Budapest. *Acta Ethnographica Hungarica*, 62(2), 297-318.
- [8] Fanni, B. (2020). Városi közösségi kertek Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 34(1), 140-159.
- [9] Goeury, H. (2024). Food Security, Food Sovereignty, and Urban Agriculture in Cuba. *Latin American Perspectives*, 0094582X241252424.
- [10] Altieri, M. A., Companioni, N., Cañizares, K., Murphy, C., Rosset, P., Bourque, M., & Nicholls, C. I. (1999). The greening of the "barrios": Urban agriculture for food security in Cuba. *Agriculture and human values*, 16, 131-140.
- [11] Williams, J. M. (2017). *Otros Caminos: Making an alternative agriculture movement in everyday cuba* (Doctoral dissertation, The University of North Carolina at Chapel Hill).

[12] Kondo, C. (2021). Re-energizing Japan's teikei movement: Understanding intergenerational transitions of diverse economies. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 10(4), 103-121.

[13] McFadden, S. (2004). The history of community supported agriculture, Part II – CSA's world of possibilities <http://newfarm.rodaleinstitute.org/features/0204/csa2/part2.shtml>

[14] Volz, P., Weckenbrock, P., Nicolas, C., Jocelyn, P.C., & Dezsény, Z. (2016). Overview of community supported agriculture in Europe.

Egyéb források:

[Community Garden Statistics in 2024 \(Latest U.S. Data\) | Garden Pals](#)

Utolsó letöltés: 2024. 06. 05.

[Közösségi Kertek \(kozossegekertek.hu\)](#)

Utolsó letöltés: 2024. 06. 21.

[KÖZÖSSÉGI MEZŐGAZDÁLKODÁS - Tudatos Vásárlók \(tudatosvasarlo.hu\)](#)

Utolsó letöltés: 2024. 06. 22.

Mellékletek

1. számú melléklet: Saját eredmények

Megoldott tudományos részkérdések:

Fő kutatási kérdés:

- Milyen mértékben képes a közösségi mezőgazdaság a társadalmat szolgálni, és hol vannak a korlátai?

További megoldott részkérdések:

- Melyek a közösségi mezőgazdaságban leggyakrabban fellépő nehézségek?
- Mi a fő különbség a magyarországi és a nemzetközi közösségi mezőgazdaság között?

Saját mérésekhez, véleménykialakításhoz alkalmazott módszerek:

- Személyes és online interjú
- Kérdőívek (Google Űrlapok)
- Internetes kutatás
- Terepbejárás (kertlátogatás)

Tisztán saját eredmények:

- A magyarországi közösségi kertek döntő többségükben a döntéshozók kezdeményezéséből valósulnak meg.
- A magyarországi közösségi kertek jelenlegi legnagyobb kihívása a közösség megszervezése, összetartása

2. számú melléklet:

A közösségi kertet művelők felmérésének kérdőíve

Jelen kérdőív eredményeit kizárólag egy középiskolás

ösztöndíjprogram keretében végzett kutatásomhoz használom fel.

Tachu Bence, középiskolás diák

1. Melyik közösségi kert tagja?

szöveges válasz

2. Milyen végzettséggel rendelkezik?

1. 8. általános vagy kevesebb
2. középfokú végzettség
3. középfokú szakmai végzettség
4. Érettségi
5. technikum/érettségire épülő OKJ
6. felsőoktatási szakképzés
7. Főiskola
8. egyetem (diploma)
9. magasabb

3. Hogyan szerzett tudomást a közösségi kertről?

1. Előadáson keresztül
2. Interneten keresztül
3. Ismerőstől, baráttól, lakótárustól
4. Önkormányzati hirdetésen keresztül

4. Hány éve tagja a közösségi kertnek?

1. Kevesebb, mint 1 éve
2. 1-2 éve
3. 2-5 éve
4. 6-10 éve
5. Több, mint 10 éve

5. Milyen rendszerességgel látogatja a kertet (a vegetációs időszakban)?

1. naponta-kétnaponta
2. hetente
3. havonta-kéthavonta
4. ritkábban

6. Melyek az ön fő terményei?

1. egynyári zöldségek
2. gyümölcsök
3. fűszernövények
4. egyéb...

7. Mennyire segítik elő a változatosabb étrendjét a megtermelt termények?

Nem étkezek változatosabban 1 2 3 4 5 Sokkal változatosabban étkezek

8. Mi motiválja az ágyás művelésére?

1. Kikapcsolódás, stresszkezelés
2. A lakókörnyezet szépítése
3. Szabadidő hasznos eltöltése
4. A saját élelmiszer megtermelése
5. A közösséghez tartozás

9. Kérem, fejtse ki röviden, hogy melyek a legnagyobb kihívások a közösség működésében.

szöveges válasz

10. Mennyire elégedett a közösség által szervezett programokkal?

Egyáltalán nem vagyok elégedett 1 2 3 4 5 Teljesen elégedett vagyok

11. Milyen olyan egyedi kezdeményezés, program, szokás vagy jó gyakorlat létezik a közösségben, ami ön szerint különösen jól bevált, és más közösségeknek is ajánlani tudja?

szöveges válasz

3. számú melléklet:

A CSA-gazdák interjúinak kérdései

1. kérdés: Hogyan szerzett tudomást magáról a közösség által támogatott mezőgazdaságról, mi volt az első impulzusa róla?
2. kérdés: Hogyan alakult ki a bevásárlóközössége?
3. kérdés: Milyen gyakran rendeznek közösségi programokat, illetve ha igen, milyeneket?
4. kérdés: Mennyire aktív a bevásárlóközösség a közösségi programokon?
5. kérdés: A vetésterv kialakításába mennyire vonják be a vásárlókat?
6. kérdés: Mi az Ön 3 legfőbb nehézsége a közösség működtetésében?
7. kérdés: Tervezi-e hosszabb távon is folytatni a CSA-t, illetve Ön szerint milyen változások várhatók a jövőben?